

Chráněná krajinná oblast Blaník jako příklad asociativní krajiny

Lubomír Hanel, Radovan Cáder

Mnohá místa v naší vlasti jsou jedinečná svým geniem loci, získaným díky významným dějinným událostem či osobnostem, které zde působily a vtiskly jim nezaměnitelnou pečeť. Často jsou tato místa doprovázena i hodnotami památkovými, přírodně krajinářskými, někdy i svéráznou mytickou

tajemností. Příkladem takové asociativní kulturní krajiny je chráněná krajinná oblast Blaník. Toto území má úzkou vazbu na duchovní dějiny a je také neodmyslitelně spjata se vznikem moderního českého národa. Lze je tudíž právem zařadit mezi „regiony národní paměti“.

Vrcholové skály na Velkém Blaníku mají zřetelnou deskovitou odlučnost. Foto Martin Klauďys

Prapor z táboru lidu z roku 1868.
Zdroj: Sbírky Muzea Podblanicka

Osídlení Podblanicka

Je možno bez nadsázky říci, že Podblanicko si udržuje svůj nezaměnitelný krajinný ráz již po staletí. Dvojvrší Velkého a Malého Blaníku, které dominuje celé oblasti svou charakteristickou siluetou, již od pravěku nepochybně přitahovalo pozornost člověka. Nemáme sice dosud žádné hmotné doklady toho, že by zde v době neolitické revoluce bylo trvalé osídlení, ale ojedinělé nálezy neolitické a eneolitické kamenné industrie z lokalit nalézajících se v blízkém sousedství dnešní chráněné krajinné oblasti dávají tušit, že již od doby přechodu k usedlému způsobu života prvních zemědělců zde probíhala prospekční činnost člověka. Nejstarší doklad trvalého osídlení se dochoval na vrcholu Velkého Blaníku. Zdejší dodnes nepřehlédnutelné pozůstatky masivních kamenných valů jsou připomínkou existence

opevněného hradiště, které je na základě nečetných archeologických nálezů datováno do 5. století před naším letopočtem, tedy do přechodného období mezi érou halštatskou a laténskou.

Zcela zásadní vliv na formování podblanické krajiny ovšem mělo období středověké vnitřní kolonizace ve 12. století. Tehdy byly položeny základy sídelní struktury, která v hlavních rysech v téměř nezměněné podobě existuje dodnes. V roce 1149 byl premonstrátským klášterem v Želivě založen ženský konvent téhož řádu v Louňovicích pod Blaníkem a do přibližně stejné doby lze datovat i počátky obce Načeradec na protilehlém úpatí Blaníků. Louňovický klášter pak jakožto dominantní pozemkový vlastník inicioval rozvoj dalších osad – Kondrace, Pravonína či Libouně. Dnes nejvýraznější stopou dokládající raně středověký původ těchto míst je, že s výjimkou samotných Louňovic pod Blaníkem se ve všech jmenovaných obcích dochovaly, byť částečně pozměněné řadou pozdějších přestaveb, původní románské kostely.

V období vrcholného středověku byla v okolí Blaníků definitivně dotvořena síť obcí a osad, jejich plužin a páteřní kostry cestní sítě, která v následujících staletích prošla, svým rozsahem jen nevýraznými, úpravami v období baroka a klasicismu, respektive na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Protože zdejší region nebyl téměř vůbec dotčen procesy protoindustrializace

a industrializace, jednalo se v zásadě vždy pouze o přizpůsobování stávajícího stavu novým způsobům zemědělského hospodaření, o aplikaci nových přístupů veřejné správy, případně o úpravy pozemkové držby, které vycházely z reform prosazovaných úřady na centrální úrovni (např. úpravy cestní sítě či lesního hospodaření vycházející z osvětských reform habsburského soustátí na přelomu 18. a 19. století nebo pozemková reforma po vzniku samostatného Československa a další). Skutečně výrazné zásahy do podoby podblanické krajiny proběhly až ve druhé polovině 20. století v rámci kolektivizace zemědělství a snahy o vytvoření „socialistického venkova“. Zásadně se však projeví pouze v případě rozložení orné, respektive lesní půdy v krajině a v návaznosti na to v menší míře na síti polních a lesních cest. Ovšem sídelní struktura centrálního Podblanicka zůstala i přes veškeré negativní zásahy do dnešních dnů v podobě, jakou získala ve středověku.

Na středověké kolonizaci regionu i na formování podoby podblanické krajiny mělo nepochybně vliv také dobývání nerostného bohatství, především zlata. Lze předpokládat, že k němu docházelo již v pravěku, ale prokazatelné stopy po těžbě zlata jsou v krajině patrné od středověku, kdy se o ní objevují také zprávy v historických pramenech. Svůj vrchol však těžba zlata v okolí obce Roudný zažila až na přelomu 19. a 20. století, kdy zdejší zlatodůl patřil k nejvýtečnějším ve střední Evropě.

Pohled na Velký Blaník od Lesáků. Foto archiv AOPK ČR

Kaplička s křížkem u cesty mezi Louňovicemi pod Blaníkem a Libouní. Foto Martin Klaudys

Duchovní tvář zdejší krajiny

Jak již bylo uvedeno, sakrální objekty tvoří nedílnou součást duchovní tváře podblanické krajiny, již výrazně formují. A nejedná se pouze o výše zmíněné románské kostely. Nepřehlédnutelnou součástí krajiny jsou také kaple, kapličky a další drobné sakrální objekty, jako jsou kříže, boží muka či smírčí kameny. Nejznámější je v tomto směru bezesporu zřícenina kaple sv. Máří Magdaleny na vrcholu Malého Blaníku. V historických pramenech se vyskytují o existenci této kaple a náboženských poutích na Malý Blaník zprávy od poloviny 16. století. Dnešní torzo však patří stavbě mladší, a sice oktogonální barokní kapli, jejíž stavba byla dokončena v roce 1753. Na základě církevních reforem císaře Josefa II. ovšem byla již v roce 1783 zrušena, postupně chátrala, až se stala romantickou ruinou skrytou ve stínu lesních velikánů. Největším z nich je přibližně 160 let starý smrk rostoucí přímo uprostřed zříceniny, který je v ústní lidové tradici nazýván „Mnich“. Kříže a boží muka jsou také nedílnou součástí původní komunikační sítě v krajině, a jsou nejen dokladem zbožnosti našich předků, ale také jejich estetické-ho vnímání krajiny jako celku.

Fenomén hory Blaník

Nejvýznamnějším fenoménem spjatým s horou Blaník a celým Podblanickem je samozřejmě blanická pověst o vojsku spícím v hoře, které vyjede ku pomoci, až bude národu nejhůře. Ačkoli tato pověst není ve svém jádru s ohledem na Blaník

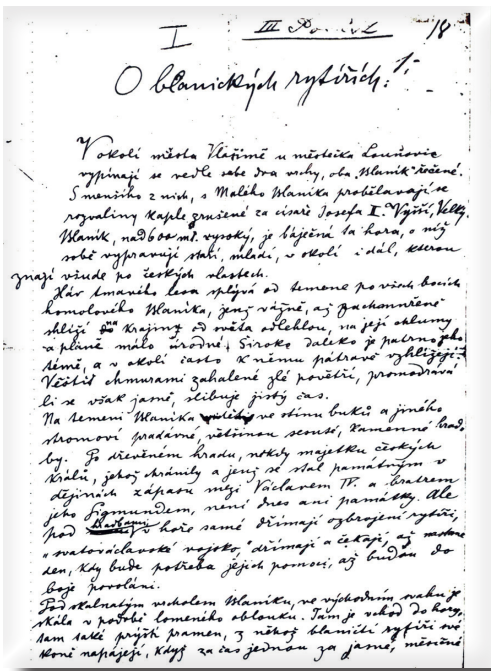

určitě původní a vyskytuje se ve spojení s mnoha místy nejen v Čechách a na Moravě, ale i jinde v Evropě, v mysli Čechů mělo a má „blanické vojsko“ zcela jedinečné postavení. Je možno říci, že v 19. století se blanická pověst stala jedním z mýtů stojících u počátků moderního českého národa.

Kořeny pověsti je nutno hledat na přelomu 14. a 15. století. V této době, kdy byly Čechy zmítány domácími válkami mezi Václavem IV., jeho bratrem Zikmundem Lucemburským a přívrženci obou Lucemburků, v době loupeživých výbojů, všeobecného nedostatku a nejistoty se Blaník objevuje poprvé v historických pramenech jako místo s duchovním významem. Nejprve se tak stalo v roce 1404, když na diecézní synodě pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka nařídil farářům v okolí hory Blaník, aby zakázali putování lidu na tuto horu, kde jakýsi „laik bydlící u hradu Blaníka“ prohlašoval, že Blaník je svaté místo a že „tam odpočívají těla svatých apoštolů Petra a Pavla. Kdokoliv prý toto místo navštíví a přinese s sebou dva tři kameny na stavbu kostela, bude mít tolik zásluh, jako by vyslechl dvě nebo tři mše.“ K roku 1417 se pak hlásí takzvané Vidění pana Oldřicha z Rožmberka, v němž se vyskytuje mimo jiné zmínka o tom, že „jakýsi veliký a hrozný muž zapálil na hoře Blaníku velikou kupu slámy…“. V 70. letech 15. století se pak již jádro blanické pověsti, tedy vojsko spící v hoře a rozhodující bitva na úpatí Blaníku, objevuje úplné, a to ve spisku náboženského blouznivce a zakladatele radikální utrkvistické

sekty Mikuláše Vlášnického „Velmi hrozné a strašlivé předpovědění muže božího…“. Je však třeba upozornit na fakt, že v případě Vlášnického verze se jednalo o vojsko anonymní, bez jmenovitého vůdce. A v této podobě se začala postupně pověst šířit v následujících stoletích v Čechách, zejména jako součást mezi lidem velice populárních „Proroctví slepého mládence“ a „Proroctví Sibylina“.

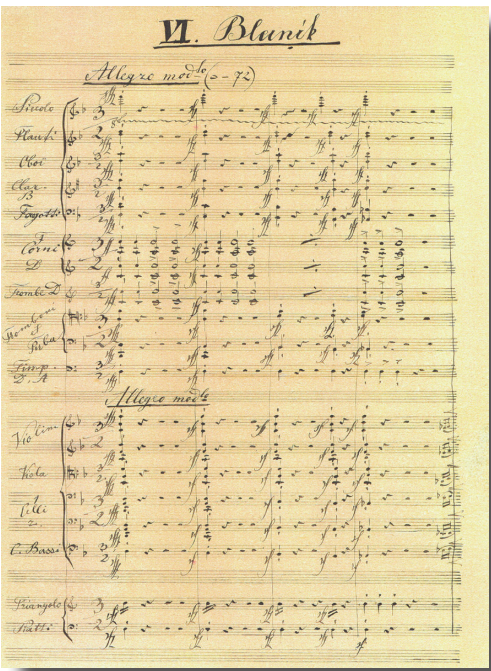
Na konci 18. a zejména pak v 19. století prošla blanická pověst řadou proměn. Získala mnoho variant, když začalo být nitro hory Blaník postupně doplňováno řadou konkrétních postav, a to historicky doložených i zcela ahistorických. Za všechna literární a dramatická zpracování pověsti z počátku 19. století připomeňme alespoň ta, která se nejvíc zasloužila o rozšíření povědomí o Blaníku mezi veřejností – nejprve vydal upravenou pověst německy v roce 1798 pražský německý spisovatel Josef Schiffner a jeho verzi do češtiny přeložil o rok později Václav Matěj Kramerius, dále ji zpracoval jako divadelní hru s názvem „Blaník“ v roce 1816 Václav Kliment Klicpera, motiv použil v roce 1849 ve své hře „Jiříkovo vidění“ i Josef Kajetán Tyl a asi největší zásluhu na popularizaci pověsti na českém venkově mělo její zpracování pro loutkové divadlo z pera loutkáře Matěje Kopeckého. Za svou podobu, která je dnes obecně známá, vděčí pak blanická pověst spisovateli Aloisi Jiráskovi, který ji zahrnul do svých „Starých pověstí českých“, vydaných v roce 1894. Byl to právě on, kdo definitivně

Faksimile rukopisu Starých pověstí českých Aloise Jiráska. Zdroj sbírky Muzea Podblanicka

uvedl do širokého povědomí, že blanické vojsko vyjede z hory na pomoc ohrožené české zemi pod velením sv. Václava a že do hory, v níž však plyne čas jinak nežli mimo ni, je možno za určitých podmínek vstoupit a vojsko spatřit.

Čeští obrozenci a vlastenci našli v blanické pověsti výstižnou metaforu pro své snahy o konstituování českého národa v duchu moderního nacionalismu druhé poloviny 19. století. Současně v 19. století došlo také k výrazné změně chápání přírody a krajiny. Zatímco středověký a raně novověký člověk považoval divokou a nepřístupnou přírodu za teritorium neosvojené, a tudíž nebezpečné, jemuž je třeba se pokud možno vyhýbat, tak pod vlivem romantismu začala být příroda a krajina vnímána a oslavována jako vrcholně estetický objekt hodný obdivu. A především tyto dva faktory stály u zrodu mimořádné popularity, které se těšil Blaník v 19. století. S jistou nadsázkou lze říci, že v druhé polovině tohoto století nebyl mezi českými veřejnými činiteli, spisovateli, novináři a umělci nikdo, kdo by blanický motiv ve svém díle nějakým způsobem nereflektoval. Mezi nejznámější počiny v tomto směru jistě patří skladba „Blaník“, kterou skladatel Bedřich Smetana zařadil v roce 1879 do svého cyklu symfonických básní „Má vlast“, nebo jeden z cyklu devíti obrazů posvátných českých a moravských míst, který v letech 1882–1883 pro předsíň královské lóže Národního divadla namaloval Julius Mařák.

Faksimile partitury skladby Bedřicha Smetany Blaník z cyklu Má vlast. Zdroj sbírky Muzea Podblanicka

Kaple sv. Máří Magdaleny na Malém Blaníku. Foto Martin Klaudys

A nejen blanická pověst, ale i Blaníky samotné se těšily v 19. století mimořádnému zájmu českých vlastenců. Již před rokem 1848 byly pořádány nejrůznější společenské akce, které se odehrávaly přímo na Blaníku. Ovšem svého vrcholu dosáhly tyto aktivity po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867. Tehdy čeští vlastenci zklamaní ve svých nadějích organizovali celou řadu akcí dokládajících rozmach národa. Stejně jako na mnoha dalších místech byly i na Blaník v letech 1868 a 1869 svolány tábory lidu, které však byly vesměs úředně zakazovány, a jejich organizování bylo dokonce v některých případech i soudně postihováno. Největší manifestací českého národního hnutí v 19. století pak byla slavnost položení základního kamene Národního divadla 16. května 1868. Do základů divadla byly umístěny kameny z památných míst Čech a Moravy. Kámen z Blaníka byl 12. května se slavnostním průvodem tvořeným banderiem 24 jezdců v krojích a osobnostmi z regionu vypraven z Louňovic pod Blaníkem do Prahy, kde pak byl během slavností zasazen do základů divadla.

Významné postavení Blaníku jakožto památného místa se pak koncem 19. století projevilo i v ustálení jednotného pojmenování celého regionu, jehož je hora přirozenou dominantou, Podblanickem.

Také ve 20. století plném dějinných zvratů a tragických událostí bylo téma bájného blanického vojska často připomínáno a využíváno. Po vzniku samostatného Československa byli blaničtí rytíři

ztotožňování s legionáři, a dokonce se uvažovalo o vybudování legionářského památníku na vrcholu Velkého Blaníku. Návrhy podoby tohoto památníku vypracovali mimo jiné i přední architekti Josip Plečnik a Otto Rothmayer. Tento záměr se však nakonec neuskutečnil. Blanická tematika se dostávala do popředí i během druhé světové války, v roce 1968 či v roce 1989. Výstupy na vrchol Velkého Blaníku se staly tradiční součástí neformálních oslav významných dnů, zejména svátku sv. Václava 28. září a vzniku Československa 28. října, nebo oslav svátků Vánoc a Nového roku.

Ochrana krajiny

První návrh na ochranu krajiny kolem hory Velký Blaník („velkou lesní rezervaci Blanickou“) publikoval již v roce 1920 vládní rada Luboš Jeřábek. Realizace se dočkal až vyhlášením chráněné krajinné oblasti v roce 1981, a tak v letošním roce CHKO Blaník slaví 35 let své existence. Je jen dobře, že si okolí Blaníku dodnes uchovává neopakovatelný kolorit typické české kulturní krajiny. Blaník tak zůstává populárním místem se zřejmou historickou jedinečností, četnými pozoruhodnostmi a společně s množstvím přírodních a kulturních hodnot krajiny je atraktivní lokací stále lákající k návštěvě. Návštěvníci mohou podrobné informace o zdejší historii a přírodě získat na naučné stezce „S rytířem na Blaník“ a v Domě přírody, kde je k vidění i geologická expozice. Za dobré viditelnosti si lze z dřevěné rozhledny na Velkém Blaníku vychutnat podmanivou krásu podblanické krajiny.